

مهناز خادم احمد آبادی

شرکت آب و فاضلاب شهری لرستان

عنوان پژوهش : نقش نماز در سالم سازی محیط اداری

مجری برنامه : شورای فرهنگی

نقش نماز در سالم سازی محیط اداری

مقدمه

امروزه مبارزه با مفسدات اقتصادی هم به لحاظ شرعی و عقلی و هم از جنبه های اقتصادی یک ضرورت انکار ناپذیر در اقتصاد هر کشوری است و بدون مبارزه اصولی و بنیادین با این پدیده دستیابی به اقتصادی شکوفا و توسعه یافته امکان پذیر نیست. اما باید به یاد داشت که مقابله با مفسدات، کاری دشوار و کاملاً تخصصی بوده و نیازمند احاطه و درایت مسؤولان می باشد. این امر بسیار فراتر از رسیدگی به چند پرونده فساد اقتصادی بوده، مستلزم اتخاذ راهکارهای حساب شده و ایجاد تدابیر لازم برای جلوگیری از بروز کلاه برداری و فساد در جامعه است. با انجام فرائض دینی از جمله نماز و امر به معروف و نهی از منکر می توان ایمان به خدا و روز آخرت را در میان افراد تقویت کرد و از ایجاد فساد در درون سازمانها و جامعه جلوگیری کرد. در این مقاله برآنیم که تأثیر نماز و امر به معروف و نهی از منکر را در کاهش اثرات فساد اداری بررسی نمائیم.

نماز

نماز بهترین و عالی ترین اعمال دینی است که دین اسلام به آن توجه زیادی کرده است و همینطور یک نیاز حقیقی و ضروری انسان است به میزان ضرورتی که برای افراد و اجتماع دارد دارای فواید و آثار فردی و جمعی است و همان نسبت که وجود آن منشاء خیرات و برکات است و فقدان آن نیز زیان بار است. اگرچه عبادت در تمام ادیان الهی وجود دارد ولیکن بهترین نماز و زیباترین نوع عبادت نماز است که در اسلام آمده است و همینطور اکمل عبادت خدای تعالی نماز است. (باوندی، ۱۳۸۸)

نماز سبب پرورش فضایل اخلاقی و تکامل روحی و معنوی انسان است. محراب نماز نردبان صعود نمازگزار به آسمان پاکبها و پاک شدن از آلودگی های خاکی است، خروج از دنیای عناصر مادی و علائق خاکی و اولین گام در جهت عروج به آسمان پاکبها و فضیلتها می باشد و نمازگزاران بدون نیاز به هیچ واسطه و ابزاری خود را در برابر خدا می بیند. (میری جهرمی، ۱۳۸۸)

نماز عامل موفقیت در انجام کارهاست. و توفیقات الهی را روزافزون می کند. احکام آن به گونه ای است که رعایت دقیقش اثرات زیادی در حوزه های فردی، اجتماعی، فکری، اخلاقی، خانوادگی، روحی و روانی دارد. نماز، جوابگوی حل معضلات اجتماعی و خانوادگی است. نماز یک مکتب علمی و عملی برای پرورش ایمان و تعهد است. طبق بررسی های دانش های نوین، شخصیت انسان متأثر از عوامل درونی و بیرونی است که نماز در هر یک از این عوامل نقش مهمی دارد. شادابی جسم و روان در سنین

مختلف، یکی از نیازهای جوامع امروز است و انسان اگر به حال خود رها شود در مشکلات طاقت فرسای زندگی قرار می‌گیرد پس نماز یک نیاز اساسی انسان است و دارای برکات بسیاری می‌باشد. نماز باعث ثبات شخصیت و اخلاق انسان و آرام شدن قلب و روح می‌شود. چرا که در نماز همه حواس و جسم متوجه خدا می‌شود و به هیچ چیز جز خدا و آیات قرآن که در نماز بر زبان آورده می‌شود فکر نمی‌شود، این امر باعث ایجاد آرامش و آسودگی روان انسان می‌شود. از دیگر تاثیرات مورد بررسی در این مقاله نیاز انسان به برتر از خود ستایش کردن است و ستایش پروردگار برای رفع و ارضاء آن است و همچنین نیاز به تقویت امید در جامعه و تقویت اراده و کاهش فشار روانی و استرس نیز مورد بررسی قرار گرفته است (شهبایی، ۱۳۸۸)

قرآن کریم مهمترین دلیل بعثت انبیا را مبارزه با مفسدات اجتماعی و استقرار قسط و عدل می‌داند. تا در جامعه ای اصلاحات صورت نگیرد و عدالت تحقق نپذیرد، عموم مردم توحیدی نخواهند شد. لذا حضرت موسی (ع) به هنگام رفتن به میقات، به برادرش هارون توصیه می‌کند که در مسیر اصلاح افراد و جامعه گام بردارد. (اعراف، آیه ۱۴۲) حضرت شعیب نیز هدف خود را اصلاح جامعه می‌دانست (هود، آیه ۸۸)

امر به معروف و نهی از منکر

از دیدگاه اسلام، هیچ عملی نمی‌تواند با دو فریضه امر به معروف و نهی از منکر، برابری کند و امت اسلامی، مادامی بهترین امتهاست که به این دو واجب شرعی عمل کند. امر به معروف و نهی از منکر، نقش ارزنده ای در اجرای احکام و حدود الهی دارد و پشتوانه محکمی برای تثبیت ارزشها و ریشه کنی مفسدات اجتماعی است. تجربه نشان می‌دهد که در طول تاریخ پرنشیب و فراز اسلام، هرگاه مسلمانان نسبت به هم احساس مسئولیت می‌کردند و یکدیگر را به اعمال شایسته دعوت نموده، از بدیها باز می‌داشتند، دیگر دستورات الهی نیز ارزش واقعی خود را در متن جامعه پیدا می‌کرد و گناه در جامعه کمتر رخ می‌نمود. به عکس هرگاه امر به معروف و نهی از منکر به صورت دو ارزش فراموش شده در می‌آمد و مورد غفلت یا کم توجهی قرار می‌گرفت، دیگر احکام الهی اسلام از قبیل نماز، روزه، زکات، حج نیز هر روز کم رنگ تر و بی فروغ تر می‌گشت. (کتابچی، ۱۳۸۸)

امر به معروف عمومی است که قرآن می‌فرماید: تمام مردان و زنان با ایمان نسبت به یکدیگر حق ولایت دارند که یکدیگر را به معروف و ادا کردن منکر باز دارند و نماز به پا دارند و زکات بپردازند. (توبه، آیه ۷۱) در این آیه، امر به معروف و نهی از منکر قبل از نماز و زکات مطرح شده است، زیرا اقامه نماز و ادا زکات نیاز به یک سلسله تبلیغات دارد که همان امر به معروف است، برای مثال، در مقدمه نماز وقتی با بهترین و رساترین صدا می‌گوییم: حی علی الصلوه این کلام خود امر به معروف است که بر نماز مقدم شده است. قرآن خود اقامه نماز را نهی از منکر می‌داند، آنجا که می‌فرماید: ان الصلوه تنهی عن الفحشاء و المنکر (عنکبوت، آیه ۴۵) همانا نماز از هر کار زشت و منکر باز می‌دارد. (قراقرتی، ۱۳۷۹)

دعوت به امر به معروف و نهی از منکر مهمترین رکن تعیین کننده سلامت جامعه است. فلسفه رسالت پیامبران امر به معروف و نهی از منکر بوده است. در بزرگی و عظمت این دو واجب الهی همین بس که امام حسین (ع) هدف اصلی خود را احیای این دو واجب دانسته و جان عزیز خود را در راه آنها فدا نمودند. (مجلسی، ۱۳۵۱)

همه مذاهب و ادیان الهی، انسانها را به درستی، راستی و فلاح و رستگاری دنیوی و اخروی فرا خوانده اند. به تعبیری شاید بتوان گفت که علت انتخاب پیامبران الهی و انزال وحی و نیز دستورات دینی، نجات انسانها از رذایل اخلاقی و منع آنها از کارهای زشت و نامناسب و تشویق مردم به ایمان و نیکوکاری بوده است. تحقیقات انجام شده در جوامع مذهبی نیز این مطلب را ثابت کرده است که در ایام خاص نظیر ماه مبارک رمضان و... میزان جرم و جنایات کاهش قابل توجهی دارد که این امر گویای نظریه فوق است. انسان با ایمان چون با سراسر هستی انس و الفت دارد و در معیت خدا زندگی می‌کند و همنشین

پیامبران و صدیقان است، پیرامون گناه نمی گردد. انسان با ایمان به عوامل آرامش زایی چون دعا و نماز مسلح استبا کاش و اگر زندگی نمی کند انسان با ایمان راضی و خشنود است هم از خود و هم از خدا و هم از جهان انسان با ایمان احساس عمیق نسبت به نعمت های خدادادی دارد احساس رضایت مؤمن، مصدر قوت و نیروی اوست چرا که او ایمنی درونی یافته است «مؤمن تبهکار نیست»، «بی وجدان نیست»، «بی تحمل نیست»، «ناامید نیست»، «نمی ترسد» مؤمن به واسطه ایمانش بینشی نسبت به جهان، فرمانروایان جهان و حقوق جهانیان پیدا می کند که برای او در زندگی کارساز و وی را به سوی انسانی کامل سوق می دهد این طرز تفکر که براساس آگاهی و باور حقیقی است مؤمن را در اجتماع امین می کند به طوری که دیگران در پرتو امنیت او زندگی می کنند و این نقش مؤثر مثبت مذهب است. مؤمنی که به روز جزا اعتقاد دارد در مهار کردن غرایز، اندازه گیری تمایلات و اجتناب از جرائم و گناهان از غیر مؤمن به قیامت به مراتب موفق تر است چرا که وقتی کسی به عالم آخرت یقین داشت و خود را در پیشگاه الهی مؤاخذه و مسئول دید همواره مراقب اعمال خویشتن است و نیازی به مراقبت پلیس انتظامی و ترس از قوانین جزایی ندارد. پنهان و آشکارش یکسان است همیشه و همه جا حقوق و حدود مردم را برای خدا رعایت می کند پیرامون معصیت نمی گردد و به انگیزه دینی، کوشش دارد که از مرز حق و عدالت قدمی فراتر نگذارد. در برابر اصول مذهب، فروعاتی قرار دارند که حکم فریضه بر آنها جاری است این فروعات اگرچه در برابر اصولند اما از اهمیتی بالاتر برخوردارند به طوری که از ضروریات دین هم شمرده شده اند. فرائضی چون نماز و روزه و خمس و زکات و حج و جهاد و امر به معروف و نهی از منکر و... و در نگاه گسترده تر، سیر و سلوک و تفکر و تعقل و علم آموزی و فراخوانی به علوم، فنون و صنایع (دست کم به نحو واجب کفایی) و تشویق روش های تجربی، ایجاد فرهنگ کار و تولید و بینش دادن در مورد رابطه مادیت و معنویت، در کنار معرفی جایگاه انسانی و زیور یافتن انسان ها به کرامت انسانی و شرافت و عزت و قدرت و مقولاتی از این قبیل، طوری در دین جایگزین و چینی شده اند که مؤمن متقی با انجام این دستورات، عنصری از درون پاک و از بیرون مفید و سازنده و مولد برای اجتماع بار خواهد آمد، باور و عمل به این آموزه ها نقشی مهم در کاهش جرم و بزهکاری دارد. نمونه های زیر پرتوی از این آموزه هاست: «اقم الصلوه ان الصلوه تنهی عن الفحشا و المنکر؛ نماز را بپا دار، به درستی که نماز انسان را از فحشاء و بدی ها باز می دارد.» «شخصی به پیامبر (ص) عرض کرد فلانی روزها نماز می خواند و شب ها به دزدی می رود. حضرت فرمودند همان نماز او را از، دزدی باز می دارد. در جمله «صوموا تصحوا؛ روزه بگیرید تا سالم شوید» سلامتی مطلق است و شامل سلامت جسم از مریضی ها و روح از آلودگی هایی همچون گناه می باشد. در روایتی دیگر از فلسفه روزه سؤال شد. امام صادق (علیه السلام) فرمودند: تا انسان درد تشنگی و گرسنگی را احساس کند و... و در روزه گرفتن انکسار شهوت است و... می دانیم که دین اسلام کار را به منزله جهاد در راه خدا تلقی کرده و آن را عبادت می داند، آنجا که فرمود: «کسی که برای رفع نیاز خانواده اش تلاش می کند همانند مجاهد در راه خدا است.» و بیکاری و تن پروری را شدیداً مورد نکوهش قرار می دهد و می فرماید کسی که بار زندگی اش را بر دوش دیگران می گذارد مورد لعنت قرار می گیرد و تامین نیازهای مختلف کارگران را بر کارفرمایان واجب نموده است. پیامبر (ص) فرمود: «هر کس که کاری از ما برعهده دارد و خانه سکنا بی ندارد، باید برای او خانه تهیه شود و یا اگر زن ندارد، باید برای وی زن گرفته شود و یا اگر مرکب ندارد باید برای او مرکب تهیه شود» هر مؤمنی می داند که انجام واجبات و ترک محرمات روی مصالحی انجام شده است که کم ترین سود آن، دوری از جرائم و آلودگی هاست. چرا که بعضاً احکامی هستند که عنوان بهداشت جسم و روح در ماهیت آنها قطعی است ماکولات و مشروبات مضر و بیماری زا از قبیل گوشت خوک و مشروبات الکلی تحریم شده و استفاده از غذاهایی را که به طور موردی برای افراد ضرر دارند هر چند مباح باشند ممنوع هستند و از طرف دیگر به پاکی ظاهری و نظافت و طهارت نفسانی چون دوری از گناه و توبه از گناهان دستور داده اند. مجموعه این احکام و قوانین بدون تردید در کاهش جرم و جنایات مؤثرند (روزنامه کیهان، ۸۷/۲/۱)

در اهمیت امر به معروف همین بس که علما به دلیل ارتباط قلبی انسان با آن (تنفر قلبی از منکر)، آن را در اصول دین، و به دلیل برخوردهای عملی، و اینکه یکی از واجبات است، آن را در ردیف فروع دین مطرح کرده اند. (قرائتی، ۱۳۷۹)

فساد اداری

فساد طبق تعریفی که در فرهنگ "وبستر" آمده است عبارتست از "پاداش نا مشروع که برای وادار کردن فرد به تخلف از وظیفه تخصیص داده می شود". (عباس زادگان، ۱۳۸۳)

ریشه فساد فعل لاتین "rumperere" به معنای شکستن است. بنابراین آنچه که در فساد می شکند یا نقض می شود ممکن است رفتار اخلاقی یا شیوه قانونی یا اغلب مقررات اداری باشد. (قلی پور، نیک رفتار، ۱۳۸۷)

فساد پدیده ای بسیار گسترده تر از کلاهبرداری و دارای ماهیتی چند وجهی است. فساد یک فعل غیر اخلاقی، غیرقانونی و تقلب آمیز است که با هدف کسب منافع غیرمشروع بوسیله یک یا چند نفر انجام می شود و می توان آن را کاربرد غیر اخلاقی هر نوع امکانات عمومی (دولتی) برای کسب منافع شخصی، انحراف از امانت و درستی از طریق ارتشا یا تبانی، انجام فعلی مغایر قانون به منظور مساعدت به شخص ثالث در ازای دریافت وجه توسط کارکنان دولت تعریف نمود. (کریمی، ۱۳۸۵)

کیلتگار (۱۹۹۶) مدل زیر را برای بیان بحث فساد ارائه کرد: (تقوی، ۱۳۸۴)

فساد = قدرت انحصاری + اختیار - پاسخگویی

ویژگیهای فساد اداری

فساد بطور اعم و فساد اداری بطور اخص از ویژگیهای متعددی برخوردار است که آن را به یک موضوع قابل بحث یا محل بحث تبدیل کرده است.

۱- فساد، مفهومی فرهنگ محور است: ممکن است دریافت هدیه یا پدیده ای نظیر پدیده X در فرهنگ شرقی نوعی فساد تلقی می شود، ولی در فرهنگ غربی امری طبیعی تصور گردد یا بالعکس.

۲- فساد از منظر اقتصاد و مدیریت دولت، عامل مثبتی نیز تلقی می شود: در واقع فساد اداری به گردش چرخه ای دولت و تولید کالا و خدمات کمک می کند.

۳- فساد پدیده ای فراگیر است. به عبارت دیگر، فساد در هر جا وجود دارد و در همه جنبه ها می تواند بروز کند.

این ویژگیها نشانگر آن است که مدیران دولتی به سختی می توانند فساد را کشف و شناسایی کنند. با وجود این، فساد اداری موضوع قابل بحثی است که بسیاری از مدیران دولتی با آن مواجه اند و بنا به دلایل زیر باید از آن پیشگیری و علیه آن مبارزه کرد:

فساد، منابع ارزشمند اقتصادی به خصوص وجوه سرمایه ای را به درون فعالیتهای غیر مولد سوق می دهد و احتمال تحقق اهداف دولت را کاهش می دهد.

فساد، دیگر منابع ارزشمند - نظیر زمان کارکنان بخش دولتی - را به درون فعالیتهای غیرسازنده سوق می دهد و موجب رنجش و سرخوردگی کارکنان و متصدیان امور در بخش دولتی می شود و بدین ترتیب، کارایی سازمانی را کاهش می دهد. چون فساد، پنهان و غیر قابل محاسبه است اساساً پدیده ای است غیردموکراتیک و به فرایندها و نهادهای دموکراتیک آسیب می رساند. (دانایی فر، ۱۳۸۴)

پیامدهای فساد:

فساد تنها پیامدهای منفی ندارد بلکه در شرایط نامساعد اقتصادی و اجتماعی، فساد و پیامدهای آن می تواند هم از نظر اجتماعی و هم از نظر فردی کارساز باشد. اما اکثر محققان برای فساد پیامدهای منفی را در نظر گرفته اند:

۱- فساد رشد اقتصادی را کاهش می دهد و سرمایه گذاری مستقیم خارجی را تشویق می کند و در نهایت عملکرد اثربخش آن، بخش خصوصی را تضعیف می کند.

۲- درآمدهای دولتی را کاهش و از مسیر اصلی خود منحرف می کند.

۳- ایجاد مقررات دولتی غیر اثر بخش. فساد مقررات دولتی را غیراثر بخش می کند.

۴- پایمال شدن حقوق افراد. دستگاه اداری فاسد حلقه فساد را ایجاد می کند که در آن دولت قدرت و توانایی حکومتی خود را از دست می دهد.

۵- معاف شدن از مجازات. دستگاه قضائی و کارکنانی که رشوه می گیرند بر عناصر فساد و جرم در جامعه تاثیر می گذارند.

۶- تخصیص نادرست منابع کمیاب. (قلی پور، نیک رفتار، ۱۳۸۴)

وجود یک سیستم تنظیم کننده و یک چارچوب قانونی مناسب به خوبی می تواند باعث افزایش دلگرمی عمومی و کاهش ریسک فساد در جامعه شود. برقراری یک سیاست مالی و پولی سالم که مشوق سرمایه گذاری باشد می تواند به عنوان مانعی در مقابل رشد فساد عمل کند. فساد اقتصاد را سست می کند و از کارایی و اثر بخشی سیستم های دولتی می کاهد فساد موجود در سیستم ممکن است اجازه ی هیچ گونه سرمایه گذاری برای مقابله با این پدیده را ندهد. مقامات سازمانها باید نسبت به این مسایل هشیار باشند. (کریمی، قدیری، ۱۳۸۵)

مبارزه با فساد با شعار دادن تحقق نمی یابد. این کار مستلزم عزم ملی، خواست همگانی و جدیت دولت است. این مبارزه باید ساختار یافته، هماهنگ و برنامه ریزی شده انجام گیرد. این مبارزه باید ابتدا از بخش ها و نقاط حساس شروع شود و هدف خشکاندن ریشه باشد و نه قطع کردن شاخ و برگ ها؛ چه در این صورت شاخ و برگ های جدیدی به وجود خواهد آمد. مقصود از ریشه کلیه عواملی است که سبب فراهم شدن فرصت ارتکاب فساد می شوند و کلیه افرادی که ممکن است حتی حضور ملموس در سازمان های دولتی را نداشته باشند، اما حضور پشت پرده آنها کاملاً محسوس باشد. مجازات مرتکبان فساد و افزایش شدید هزینه ارتکاب به فساد (به عنوان اقدام پس از وقوع) و اصلاح روش ها، بهبود سیستم های کاری، شناسایی و حذف نقاط مستعد فساد، افزایش شفافیت و پاسخ گویی در عملکرد سازمان های دولتی و به طور کلی اصلاح نظام اداری (به عنوان اقدام پیشگیری) دو روی سکه مبارزه موفق با فساد تلقی می شوند و مکمل یکدیگرند و هیچ یک به تنهایی کارساز نخواهد بود. (قلی پور، نیک رفتار، ۱۳۸۴)

سالم‌سازی محیط اداری از دو حیث اهمیت دارد؛ نخست این که انسان مدرن بعد از خانواده، بیشترین زمان زندگی خود را در محیط اداری صرف می‌کند؛ سلامت اداری، حکایت‌گر سلامت اخلاقی و روانی قشر عظیم جامعه به شمار می‌رود. دیگر این که قریب به اتفاق کارکنان، مدیران فرهنگی جامعه و سیاست‌گذاران سلامت جامعه هستند؛ سالم‌سازی محیط اداری، گامی مثبت در راستای سلامت جامعه و بهبودی فرهنگ جامعه است.

ضرورت اصلاح اجتماعی و بهبود تعالی‌بخشی فرهنگی جامعه می‌طلبد که راه‌کارها و سازوکارهایی که به سلامت اداری مدد می‌رساند، بحث و بررسی شود. یکی از راه‌کارهای سالم‌سازی محیط اداری، تقویت ارزش‌های معنوی و مذهبی و اهتمام هرچه بیشتر به مناسک و آیین‌های عبادی است. «نماز» که ستون دین و معیار قبولی سایر اعمال و افعال است، جایگاه رفیع‌تری در میان آیین‌های مذهبی دارد. نماز، آثار فراوانی برای تمام ساحات زندگی دارد. یکی از آن ساحات، ساحت سازمانی و فضای اداری است. نماز، آثاری را در محیط اداری به دنبال دارد که هرکدام به سالم‌سازی محیط اداری کمک می‌کند.

۱. نماز و بهبود اخلاق اداری

نماز در جایگاه آیین عبادی و معنوی، تأثیر مثبت بر اخلاق اداری کارمندان بر جای می‌گذارد. از نظر اسلام، رعایت اصول اخلاقی باید در اولویت برنامه‌های سازمانی باشد. این مطلب در منشور اداری امام علی 7 که در نامه‌ای به مالک اشتر نوشته‌اند، به خوبی روشن است. آن حضرت بر تقوا، نرم‌خویی، مهربانی، آسان‌گیری و دقت در انتخاب زیردست تأکید می‌ورزند. ^۱ این که نماز، کبر و غرور را از بین می‌برد و نرم‌خویی و تواضع را موجب می‌شود. فاطمه زهرا 3 یکی از علل تشریح نماز را «کبرزدایی» بیان می‌کنند **دوم** و امیرالمؤمنین 7 نیز میان ایمان و نماز مقایسه کرده، نقش ایمان را تطهیر باطنی و نقش نماز را پاک‌سازی از رذایل اخلاقی دانسته‌اند.

یکی دیگر از اصول اخلاقی مربوط به سازمان‌ها و ادارات، رعایت حقوق مردم است. نماز از آن لحاظ که رعایت حقوق دیگران را شرط صحتش معرفی کرده است، به درونی‌سازی این اصل اخلاقی کمک می‌کند. مطابق شرع اسلام، در پوشش، آب وضو، مکان نماز و حتی صف نماز باید حقوق دیگران رعایت شود و تزییع حقوق دیگران، سبب باطل شدن نماز می‌گردد. تمرین مکرر و روزانه حقوق دیگران، این عادت را در افراد درونی می‌کند که به حقوق دیگران حساس باشند.

۲. نماز و مسئولیت‌پذیری

«مسئولیت‌پذیری» از جمله اصول خدشه‌ناپذیر فعالیت‌های سازمانی است. نماز به طرز شگفت‌انگیزی، مسئولیت‌پذیری می‌آورد. بر اساس تحقیق «بشلیده» و همکارانش، نماز باعث تمرکز و در نهایت، باعث ایجاد مسئولیت و افزایش سعی و کوشش در جهت حل مشکلات زندگی می‌شود. کارشناسان امور مذهبی و مجریان برنامه‌های مذهبی و آیینی بر این عقیده‌اند که برگزاری نماز جماعت در محیط اداری و سازمانی، روحیه مسئولیت‌پذیری و مردم‌داری را در میان کارمندان افزایش می‌دهد.

شاید توجیه مسئولیت‌پذیری بیشتر نمازگزاران این باشد که خود نماز از مصادیق کامل احساس مسئولیت است؛ احساس مسئولیت مستمر در قبال خداوند. احساس مسئولیت در قبال خداوند سبب می‌شود که در طی زمان، این روحیه در انسان تقویت گردد و افراد در قبال خود، دیگران و محیط طبیعی احساس مسئولیت کنند. بر اساس تحلیل مزبور، اگر نماز در ادارات برپا شود، حس مسئولیت‌پذیری کارمندان نیز تحریک و تقویت خواهد شد.

۳. نماز و سلامت جنسی کارمندان

یکی از چالش‌های کار در ادارات، «امنیت جنسی» است. امنیت جنسی، هم سبب آرامش کارمندان می‌شود و هم سطح بازدهی فعالیت‌های سازمانی را ارتقا می‌بخشد. نماز و دیگر اعمال مذهبی، سلامت جنسی را موجب می‌شود. حضرت علی 7 نماز و سایر عبادات را در رفع آسیب‌ها مؤثر می‌داند و تأکید می‌کند که: نماز و امثال آن، آرامش درون، کنترل چشم و ذلت و خواری‌خواهی‌های نفسانی را به دنبال می‌آورد. بر اساس آیات ۲۹ تا ۳۱ سوره «معارج»، از جمله خصوصیات نمازگزاران، عفت و پاک‌دامنی است: نمازگزاران، پاک‌دامنند و فقط از راه مشروع نیازهای جنسی خود را برطرف می‌کنند و آن‌ها نوعاً از حدود الهی در باب ارضای غریزه جنسی، تعدی نمی‌کنند.

مطالعات تجربی نیز تأثیر مناسب دینی بر سلامت جنسی را تأیید می‌کند. بنا بر تحقیق روان‌شناسان، مردم هرچه مذهبی‌تر باشند، کمتر احتمال دارد بیرون از چارچوب خانواده به سراغ رابطه جنسی بروند و یا دست‌کم آن را بپذیرند.

۴. نماز و وجدان کاری

وجدان کاری، وضعیتی است که در آن افراد جامعه سعی می‌کنند کارهایی را بر عهده بگیرند که به بهترین وجه و با رعایت اصول و بهینه‌سازی به انجام رسانند. در روایات اسلامی، وجدان و انصاف افراد در محیط اجتماعی، شرط و جلوه پذیرش نماز معرفی شده است. امام صادق 7 فرموده‌اند: «به طولانی بودن سجده‌ها و رکوع‌های افراد نگاه نکنید! شاید از سر عادت چنین می‌کنند و اگر چنین نکنند، دچار ناراحتی شوند؛ به راست‌گویی و ادای امانت آنان بنگرید.» راست‌گویی و امانت‌داری، بازتاب وجدان سالم و انصاف‌بیدار افراد و مستقیماً متأثر از نماز است. در قرآن از اوصاف نمازگزاران، ادای امانت، وفای به عهد و اقامه شهادت ذکر شده است.

مشاهدات میدانی نیز گویای این امر است که افراد مهتم به اعمال دینی، بیشتر بر صداقت و وجدان کاری تکیه دارند. پژوهش‌گران در تحقیقات خود دریافته‌اند کسانی که به دیدگاه خداپرستانه و اخلاق مطلق‌گرا معتقدند، بیشتر به قواعد و مقررات اخلاقی در محل کار پای‌بندند. این امر نشان از این است که وجدان کاری در میان متدینان، مؤمنان و کسانی که به امور معنوی و مذهبی اهتمام دارند، بیشتر از سایرین است.

۵. نماز و نظم کاری

منظم بودن، شروع و پایان برنامه‌ریزی شده کار و انجام هر کار در زمان خود، تضمین‌کننده موفقیت در کار اداری است. نظم و برنامه‌ریزی با اعمال مذهبی، از جمله نماز ارتباط وثیق دارد. زمان‌بندی و نظم در عبادات افراد را به رعایت نظم و کسب مهارت وقت‌شناسی و برنامه‌ریزی در دیگر کارها تشویق می‌کند. طبق تعبیر قرآن: «نماز وظیفه‌ای برنامه‌ریزی شده و زمان‌مند است».

نماز به دلیل این‌که در زمان‌های خاصی انجام می‌شود و شرایط و ملاحظات خاصی را می‌طلبد، روحیه نظم را در انسان به وجود می‌آورد و هم‌چنین این امکان را تقویت می‌کند که انسان در تمام شئون زندگی، نظم و انضباط را رعایت کند. دین اسلام بر این است که نظم را از طریق عبادات نهادینه کند. تأکید بر رعایت نظم در صف نماز، لزوم نماز در ایام و ساعات خاص همه و همه مقدمه خوگردن به نظم است؛ نظمی که نمازگزاران در زندگی خانوادگی و حرفه‌ای بدان نیاز دارند و لازم است در طی زندگی با آن انس بگیرند به تعبیر دیگر، نماز فرایند درونی‌سازی نظم و انضباط در زندگی است.

این دو دیدگاه، تنها دو اعتقاد بدون تاثیر نیست. بلکه از جاهایی که این دو دودگاه خودش را نشان می‌دهد، هنگام اذان است. مگر می‌شود کسی که خودش را در حال جهاد در میدان خدا می‌داند، به اذان بی‌اعتنا باشد. نمی‌شود کار را برای موفقیت با نام خداوند شروع کرد اما به دستور خدا جواب نداد.

هر مؤمن در محیط اداری نیز یک یاوران نماز باید باشند. همت آنها باید این باشد که در صورت امکان در همان اول وقت نماز را اقامه کند و در راستای اقامه اجتماعی آن گم بردارد. در مکان‌ها و موقعیت‌های خاص که امکان اقامه اول وقت نیست نیز نزدیک‌ترین وقت به اذان و به جماعت نماز را بپا دارد. درست است که یک مدیر تاثیر بیشتری در این راه دارد؛ اما مشکلات و وظیفه را از دوش عموم ما بر نمی‌دارد.

بنابراین یا کار برای نماز است، یا نماز برای کار؛ یعنی اگر کار جهاد و جهاد در راه خدا نیز برای اقامه نماز است، پس کار باید برای نماز باشد و الا نماز در خدمت کار می‌شود!

راهکارها

۱. دعوت زیبایی زبانی

هم رزم شهید علی موسوی می‌گوید: تنها جایی که می‌شد سراغش را گرفت، نمازخانه بود. آن قدر مقید بود که نیم ساعت قبل از نماز، به طرف نمازخانه می‌رفت. هم خودش مقید به نماز اول وقت بود و هم با اخلاص خاصی، بقیه را به نماز اول وقت دعوت می‌کرد. یک بار که من در جلسه ای حضور داشتم و اتفاقاً تا ظهر طول کشید، ناگهان در باز شد و موسوی با چهره نورانی اش وارد شد و بعد از سلام، از ما پرسید: برادر! می‌بخشید، خواستم بپرسم ظهر شده؟ بعد ما متوجه وقت نماز شدیم و چند لحظه بعد صدای اذان بلند شد. نحوه تذکر دادن او در آن لحظه خیلی برایم جالب بود. "حَافِظُوا عَلَی الصَّلَاةِ وَ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَ قُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ"؛ در انجام همه نمازها، [به‌خصوص] نماز وسطی [نماز ظهر] کوشا باشید! و از روی خضوع و اطاعت، برای خدا بپاخیزید!

۱. آراسته کردن محل برگزاری نماز

"آن گاه که کعبه را برای مردم محل اجتماع و جای امنی قرار دادیم [او فرمودیم]: در مقام ابراهیم، نمازگاهی برای خود اختیار کنید، و به ابراهیم و اسماعیل فرمان دادیم که: "خانه‌ی مرا برای طواف‌کنندگان و معتکفان و رکوع و سجودکنندگان پاکیزه نگهدارید."

براساس آمارهای بدست آمده از پیمایشی در وزارت کار و امور اجتماعی راجع به نماز قریب به ۵۵٪ کارمندان معتقد بوده‌اند که وضعیت بهداشتی نظیر بوی عرق بدن و پاها و درکل، عدم رعایت نکات بهداشتی، از علل عمده عدم استقبال کارمندان از نمازجماعت است و سبب کاهش تعداد نمازگزاران در مساجد می‌گردد و عدم امکانات مناسب جهت آماده شدن برای نماز(مانند وضوخانه مستقل، کفشداری و...) عامل بازدارنده است.

۱. خدمات رسانی‌ها در محل برگزاری نماز

در قرآن هرگاه از نماز به عنوان یک رفتار معنوی سخن به میان آمده است از رفتارها و عملکردهای دنیوی و اجتماعی نیز سخن رانده شده است. مقارنت نماز با مشوره، زکات، قرض الحسنه، کمک به نیازمندان، قربانی کردن، امر به معروف، برادری و... گویای این امر است که نماز با برخی کارها و رفتارها همسویی بیشتری دارد.

فعال کردن گروه‌های خدمات اجتماعی نظیر بسیج، هلال احمر و... در میان نمازگزاران، بنیان گذاری صندوق قرض الحسنه مساجد مخصوص کارمندان، برگزاری جلسات اداری در نمازخانه قبل از ساعات نماز یا بعد از ساعات نماز، برگزاری جلسات مشاوره یا اخلاق خانواده به صورت گروهی یا عمومی در محل اداره.

۱. مشارکت دادن دیگر کارمندان در برگزاری مراسم نماز

۲. پاداش دهی‌ها مستصل به نماز باشد.

بسیاری از برنامه‌های پاداشی که در طول سال برای کارکنان در نظر گرفته می‌شود را می‌توان به بعد از نماز و در نمازخانه موکول کرد. تا سبب شرکت بیشتر افراد در نماز و تداعی نماز با خاطرات خوش شود.

اردوهای تفریحی کوتاه مدت نمازگزاران، بسته‌های فرهنگی، فرصت آشنایی با مدیران ارشد و شخصیت‌های میانی کشوری، برگزاری مسابقه پرسش و پاسخ و در نظر گرفتن جایزه برای پاسخگویان، برگزاری نمایشگاه‌های کتاب و محصولات فرهنگی با تخفیف قابل اعتنا در نمازخانه‌های ادارات و... انگیزه حضور در نماز جماعت را در میان کارکنان ادارات تحریک و تقویت کرد.

۱. دعوت از پیش نماز شایسته

از عواملی که می‌تواند در رغبت و بی میلی نمازگزاران نقش داشته باشد، پیش نماز است. اینکه پیش نماز شخص عادل، وارسته و خود ساخته باشد، سبب انگیزه و ترغیب افراد به نماز و در غیر صورت سبب دلسردی آنها می‌گردد. در تحقیقی که روی کارمندان وزارت کار انجام پذیرفته و قبلاً نیز از آن سخن رفت، قریب ۸۳٪ پاسخ دهندگان مقبولیت امام جماعت را به عنوان عنصر تاثیرگذار در استقبال کارکنان از نماز جماعت عنوان کرده اند و بیش از ۵۰٪ معتقد بوده اند که از عوامل دلسردی افراد به نماز جماعت و اقتدا به پیش نماز، رفتار عادی پیش نماز در مواقع عادی است.

۱. مختصر برگزار کردن نمازهای جماعت

۲. اهتمام مدیران ارشد به نماز

حضرت امیر امیر المومنین علی (ع) به عنوان رهبر و پیشوای مسلمانان به محمد ابن ابی بکر والی و نماینده امام در مصر و بالاترین مقام مدیریتی آن روز مصر می‌نویسد: "همیشه نماز را سر وقت بجای آر. نماز را نه به خاطر بیکاری و فرصت‌داشتن قبل از وقت بخوان و نه بخاطر اشتغال و مصروفیت به تاخیر انداز. بدان که تمام اعمال و رفتارت پیرو نماز خواندن است."

تحقیقات میدانی نیز حاکی از این است که کارمندان به حضور و عدم حضور مدیران ارشد و مسئولان بلند پایه در نمازهای جماعت، توجه ویژه دارند. براساس تحقیقی که در سال ۱۳۸۷ از سوی ستاد اقامه نماز با همکاری معاونت فرهنگی - اجتماعی وزارت کار و امور اجتماعی صورت گرفته است و در آن جامعه آماری متشکل از کارمندان بخش‌های مختلف وزارت کار و امور اجتماعی مورد مطالعه قرار گرفته است، حدود ۹۰٪ کارکنان و کارمندان از انتظار خود نسبت به حضور مسئولان و مدیران ارشد همگام با کارمندان در نمازهای جماعت، سخن به میان آورده اند. رقم فوق گویای این حقیقت است که حضور رؤسا و مدیران و مسئولان بلند پایه در میزان حضور و دلگرمی کارمندان سطوح مختلفی اداری به نماز نقش دارد.

۱. تکریم اهل نماز و خادمین آن

یکی از شیوه‌های نهادینه ساختن نماز، تکریم و تجلیل از کسانی که در مسیر فرهنگ‌سازی نماز در اداره تلاش می‌کنند و نیز تکریم برخی نمازگزاران جوان به ویژه کسانی که از روند بی‌نمازی یا سبک‌شماری تغییر مسیر داده‌اند.

نکته‌ها

علاوه بر راهکارهای مستقیم، رعایت این چند نکته نیز لازم است؛ تا راهکارها بهتر جواب دهند.

۱. ارتباط صمیمی مدیر با کارگران

گاهی ارتباط نادرست و ناراحتی کارمندان از مدیر و از طرفی حضور مدیر در نماز، سبب دوری آنها از نماز می‌شود. بنابراین ایجاد فضای صمیمی، میان کارمندان به خصوص میان آنها با مدیر مجموعه، زمینه ساز ایجاد فضای تربیتی در آنجاست

۱. رفع موانع

نماز ارتباط با خداوند است. این ارتباط با دوری از او ناسازگار است. اگر در محیطی گناه طبیعی شود، اقامه نماز در آنجا درونی نمی‌شود. اگر ارتباط کارمندان و پوشش آنها با حیا و خواست خداوند سازگار نباشد، آنجا جولانگاه شیطان است، نه محل اقامه نماز!

۱. فضا سازی

طبیعت دنیا همراهی با غفلت است. ما نیاز داریم هر لحظه چیزی ما را به یاد او بیندازد تا از راه خارج نشویم. محیط اسلامی کار باید نسبت به شرایطی که دارد، یادآوری یاد خداوند در آن وجود داشته باشد. این فضای یادآوری لازم است بسیار هنرمندانه و مخلصانه باشد تا تاثیر گذارد.

۱. روشننگری خانواده‌ها

یک کارمند ریشه اعتقادی و رفتاری او خانواده‌اش است. بنابراین برنامه‌ریزی برای خانواده آنها نیز ارتباط مستقیم با رفتار آنها دارد. حداقل با برخی کارهای فرهنگی می‌توان گام‌هایی را برداشت.

از جمله آن برنامه‌ها: برگزاری جلسات خانوادگی اخلاق از سوی بخشهای فرهنگی ادارات و دعوت از اساتید بارز اخلاق و معنویت و تهیه بروشورهای معنوی و مذهبی و تنظیم مطالب آن با اولویت نماز و براساس اهمیت و آثار و پیامدهای نماز در زندگی فردی و اجتماعی

۱. تبیین آثار کاری اقامه نماز

از جمله آثار اقامه نماز در نمازگزاران می‌تواند موارد زیر باشد:

تکریم و ارباب رجوع، تقویت مسئولیت‌پذیری و وجدان کاری، سبب سلامت جنسی در محیط اداری، فروتنی (تواضع) در برخورد و عامل کاهش اضطراب در کارمندان باشد. البته اثرگذاری نماز در جراتی دارد و در افراد مختلف است. اما پایین‌ترین درجات نماز نیز خلی از این برکات در درجه پایین نیست.

بنابراین هر کارمند در هر جایگاهی که باشد، به مقداری که در دعوت دیگران و ترویج اقامه نماز فعال باشد، به همان میزان در تقویت این آثار بابرکت سهیم است.

امید است همه ما نه از بعد اینکه کارمند هستیم بلکه از دید اینکه انسانیم و وظیفه داریم شکر نعمتهای خدا را به جا آوریم همه مراحل زندگی را بر پایه نماز و اصول اخلاقی شایسته انجام دهیم .

نتیجه گیری

امروزه مبارزه با مفاسد اقتصادی هم به لحاظ شرعی و عقلی و هم از جنبه های اقتصادی یک ضرورت انکار ناپذیر در اقتصاد هر کشوری است و بدون مبارزه اصولی و بنیادین با این پدیده دستیابی به اقتصادی شکوفا و توسعه یافته امکان پذیر نیست. اما باید به یاد داشت که مقابله با مفاسد، کاری دشوار و کاملاً تخصصی بوده و نیازمند احاطه و درایت مسؤولان می باشد. این امر بسیار فراتر از رسیدگی به چند پرونده فساد اقتصادی بوده، مستلزم اتخاذ راهکارهای حساب شده و ایجاد تدابیر لازم برای جلوگیری از بروز کلاه برداری و فساد در جامعه است. فرهنگ انس گرفتن با مسجد و در راس آن نماز به عنوان یک حرکت ارادی، آگاهانه و مستمر باید از آغاز دوران کودکی در نظام تربیتی خانه و مسجد به عنوان یک اصل مهم تربیتی مد نظر قرار بگیرد تا فطرت خداجویی کودک به گونه ای رشد و پرورش یابد که هیچ عامل و شرایطی نتواند موجبات انحراف او را فراهم سازد. توجه به نماز سبب کاهش بسیاری از معضلات و ناهنجاری های اجتماعی و اخلاقی در جامعه خواهد شد. همچنین با نهدی از منکر از همه مفاسد اجتماعی جلوگیری می شود. محیط جامعه، امروزه، پذیرا و پرورش دهنده صدها انسان مستعدی است که هر یک ذخیره و گنجینه ای برای فردای این مرز و بوم هستند و در این میان نقش عالمان دینی در هدایت صحیح و شکل دهی ساختار دینی و مذهبی افراد امری انکار ناپذیر است و نهایتاً اینکه نماز نقش بازدارندگی در ارتکاب جرم، گناه و همچنین رفع تمامی ناهنجاریهای اجتماعی، اقتصادی و ... دارد.

پیشنهاد

ایجاد یک تیم مناسب جهت جلوگیری و کاهش احتمال خطر موارد کلاه برداری و فساد، کنترل های داخلی قوی، قوانین و مقررات مناسب و برانگیزاننده کارکنان و همچنین یک ساختار مالیاتی منظم می تواند نقش بسیار موثری در کنترل فساد در سازمان داشته باشد.

یکی دیگر از راهکارهای پیشنهادی این است که در رسانه های جمعی، در مورد اهمیت نماز و خواندن آن در مساجد و همچنین اهمیت امر به معروف و نهی از منکر تبلیغات کرده تا خواندن نماز جماعت به صورت یک فرهنگ در آمده، تا از بزهکاری ها و انحراف جوانان در جامعه جلوگیری شود.

